

Fanatizmus

2024.06.13.

Budapesti lakásom közelében található a ház, ahol Sánta Ferenc író lakott. A házon lévő emléktáblán olvasom az idézetet: "Az emberiséget fenyegető két legnagyobb veszély a fanatizmus és a közöny."

Az, hogy a közöny micsoda, azzal most nem foglalkoznék. Sokkal inkább a fanatizmussal. Különösen azért, mert úgy tűnik, Sánta próféciája beigazolódni látszik. Arra gondolok, hogy Oroszország elnöke immár több mint két éve hódító háborút folytat egy szomszédos szuverén ország, Ukrajna ellen. A következőkben nem Putyin gondolkodását elemzem, hanem általában szeretném elmondani, hogy mi a fanatizmus, hogyan keríti hatalmába az egyéneket. Teszem ezt azért is, mert Putyin valójában csak egy a mai fanatikusok sorában.

A szűkebb értelemben vett fanatizmust egy szóban forgó eszme feltétlen támogatása és általában az eltérő véleményekkel szembeni intolerancia jellemzi.

A fanatikus gyakran másokat is meg akar győzni nézeteiről („missziós buzgalom”), de a maga részéről nem enged kétséget meggyőződésének helyessége és különleges értéke felől. Inkább megvédi őket minden megkérdőjelezéssel szemben, és ezáltal nem fogadható el észszerű érvelés. A kérdéses gondolat távol áll a kritikai gondolkodásától vagy a reflexiós képességétől. Az ezzel járó negatív következményeket önmagára vagy másokra nézve nem ismeri fel vagy nem ismeri el.

A gyakran fanatikus módon vallott meggyőzések megnyilvánulásai közé tartoznak az ideológiák, a szélsőségek, a rasszizmus, a fundamentalizmus és a vallási fanatizmus.

Victor Klemperer a *Lingua tertii imperii* című művében a nemzetiszocializmus nyelvezetét a „fanatikus” kifejezéssel írja le: „Ha valaki elég sokáig mondja, hogy fanatikus a

hősies és erényes, akkor végül tényleg elhiszi, hogy a fanatikus egy erényes hős.” Klemperer szerint a nemzetiszocializmus nyelve a hit nyelve, mert a fanatizmuson alapul.

Robert Spaemann szerint a 17. század óta a nyugati civilizációban a „fanatizmus” elítélő szókapcsolat készen áll a feltétlen meggyőződésekre, amelyek elkerülik az egyetemes diskurzust. Ezt a kifejezést a katolikusok használták a protestánsok ellen, később az ortodox protestánsok a fanatizmus ellen, végül pedig a felvilágosodás hívei a kinyilatkoztatásba vetett hit minden formája ellen.

Az, hogy a szélsőséges mentális attitűdök vagy ideológiák mennyire találnak követőkre, vagy hogy tömegmozgalommá válnak-e, különböző tényezőktől függ. Különösen fontos ebben az összefüggésben a gazdasági és társadalmi helyzet, de az érintett társadalmi csoportok szociálpszichológiai helyzete is. Bizonyos történelmi helyzetekben – gazdasági válság idején, amikor a lakosság nagy csoportjai elnyomottnak vagy megbecsületlennek érzik magukat, vagy úgy érzik, hogy helyzetük kilátástalan – az emberek különösen fogékonyak a szélsőséges ideológiákra, különösen, ha ezeket olyan demagóg tehetségű, karizmatikus vezetők képviselik, mint Adolf Hitler, Benito Mussolini vagy Joszif Sztálin.

Hozzátehetjük még a listához Putyin elnököt és Orbán Viktor magyar miniszterelnököt is!

Kapcsolódó oldalak:

- Fóti Péter: Diktátorok pedagógiája
- Fóti Péter: Mit kell tenni ahhoz, hogy Magyarországra visszatérjen a demokrácia?